

ביקורת

המבט מז'נבה

ברנרד וסרשטיין

Susan Pedersen, *The Guardians: The League of Nations and the Crisis of Empire*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 571 pages

'המרשעת הזקנה של הקולוניאליזם מתכסה בעלה תאנה ומכנה עצמה מנדט' – הערתו הצינית של סלוודור מדריאגה (Madariaga) על שיטת המנדטים היא הדעה המקובלת כיום בקרב היסטוריונים. מרביתם (וכמה מבני התקופה עצמה) ראו במנדטים, שהוטלו על שטחים שהיו בבעלותן של גרמניה ושל תורכיה אחרי מלחמת העולם הראשונה, ביזה לשמה בידי המנצחים. עם זאת בספר זה, המחקר הראשון העוסק בוועדת המנדטים (Permanent Mandates Commission, PMC) של חבר הלאומים ומבוסס על מקורות ארכיוניים, מראה סוזן פדרסן ששיטת המנדטים לא הייתה רק כסות שנועדה לכסות על מערומיו של הקולוניאליזם. ספרות המחקר על המנדטים נכתבה ברובה בידי משפטנים בין-לאומיים, לעתים ממניעים אנוכיים. פדרסן כותבת באובייקטיביות מרשימה, שאינה נטולת השקפה: היא אנטי-אימפריאליסטית בכירור ומתנגדת נחרצות לגזענות. עם זאת, היא אינה מניחה להנחות היסוד של ההווה לטשטש את ההנחות המעורפלות של העבר ואת הדעות הקדומות המפורשות. היא מפגינה אהדה מסוימת לפטרונותם הנדיבה של כמה בעלי כוונות טובות אירופים, דוגמת האקטיביסטים מהאגודה נגד עבדות, אבל אינה חוסכת את שבט לשונה כאשר היא דנה במגבלותיהן של מעצמות המנדט ופעמים גם של בני חסותן. המילה 'מנדט' הייתה, כמובן, לשון נקייה. המונח יוחס בעבר למדינאי הדרום אפריקני יאן סמאטס (Smuts). פדרסן אינה מתחקה אחר האטימולוגיה שלו, ועם זאת היא מספקת לקוראיה כמה דוגמאות מהנות (ומזעזעות) של הניסוחים החמקניים שפעמים רבות שימשו את ממשלות המנדטים להסוות את כישלונותיהן המבישים. כך, למשל, כונה השימוש של לבנים בנשים מקומיות בגינאה החדשה 'להשתמש במקריות' (pulling marys); ורעב חמור

ברואנדה-אורונדי תחת שליטה בלגית, שבין השנים 1925-1926 קטל כ־40,000 איש, כונה 'מחסור קל ובלתי מזיק'.

בסעיף מספר 22 באמנת חבר הלאומים הגדירו מחדש המדינות החברות את הקולוניאליזם כ'אפוטרופסות קדושה של הציוויליזציה'. המנדטים נועדו להיות התגלמותה של אותה אפוטרופסות ותפקידה של ועדת המנדטים היה לשמור עליה מכל רע. אליזבת מונרו, דוברת רבת עוצמה של 'גרסת בית צ'טהם' (האימפריאליזם הליברלי, שאותו ניתח באכזריות אלי כדורי במאמרו באותו שם), כינתה את הוועדה 'הגוף הטוב ביותר מסוגו שאי פעם כונן'. מאחר שהייתה זו הפעם הראשונה שהוקם 'גוף מסוגו', נשאו דבריה מידה מסוימת של שניות. אף שהנחותיה של פדרסן שונות מאלה של מונרו, בכל זאת יש בדבריה תמיכה מסוימת במסקנתה החיובית של האחרונה.

היא מרחיקה עד כדי אישוש מסקנתו מרחיקת הלכת של ויליאם רפרד (Rappard), האישיות הבולטת ביותר בוועדה רוב שנות קיומה, כי כינונה 'מסמל את תחילתה של תקופה בהיסטוריה הקולוניאלית'. נוכל אולי לומר שכינונה סיים את עידן הפטור מענישה, ואולי את תחילתו של הסוף. המעצמות השולטות – מכל מקום, אלה ששלטו בקומץ הטריטוריות הללו – היו חייבות מעתה דין וחשבון לגוף שייצג את ההשקפה הבין-לאומית.

בניגוד למונרו, שהייתה עיתונאית מבריקה, פדרסן היא היסטוריונית הנשענת על הארכיונים. בדבריה היא מציגה ראיות הנשענות על מגוון מדהים של מקורות מכל רחבי תבל. היא לא הסתפקה בצלילה למעמקי הארכיון של חבר הלאומים בז'נבה, אלא נעזרה גם בארכיונים ממשלתיים בלונדון, בושינגטון, בקנברה, בכריסל, בפריס, בכרלין ובווינדהוק (Windhoek) – כמו גם במסמכיהן הפרטיים של רבות מדמויות המפתח בסיפור. בכל הנוגע לארץ ישראל היא דלתה את מקורותיה מהארכיון הציוני המרכזי ומארכיונים נוספים אחרים, תוך שהיא מעלה ברשתה שלל עשיר של עדויות.

האם ניחנה ועדת המנדטים ב'שיניים'? על פניו – כמעט ולא. כמה מחברי הוועדה נבעתו נוכח ההפצצות הצרפתיות בערים אלחמה ודמשק, שקטלו מאות אזרחים במהלך ההתקוממות הסורית בשנת 1925. אבל הדיפלומטיה הערמומית של הקיי ד'אורסיי [Quai d'Orsay] – כינוי למשרד החוץ הצרפתי, הערת המתרגמת] מנעה מחבר הלאומים להתערב בפרשנותה של צרפת לאותה 'אפוטרופסות קדושה'. בסופו של דבר לא יכול היה חבר הלאומים לסתור חברה בו שהיא מעצמת-על. *Voilà l'artillerie de la Société des Nations!*, 'הנה הארטילריה של חבר הלאומים', העיר נציג ספרדי לקול פתיחת בקבוק שמפניה בעת קבלת פנים בז'נבה. בסופו של דבר אישרה ועדת המנדטים את פעולותיה של צרפת בסוריה והעניקה להן לגיטימציה, וכך גם לדיכוי של תנועה שפעלה למימוש זכות ההגדרה העצמית בידי ניו זילנד בשטח המנדט שלה בסמואה.

יכולות החקירה של הוועדה היו, מכל מקום, מוגבלות מאוד. היא נאלצה להסתמך בעיקר על דו"חות שהעבירו ממשלותיהם של אותם שטחים שלהלכה בלבד היו נתונים

תחת פיקוחה. ניתן היה להגיש לה עצומות, אבל אלה הועברו אליה באמצעות ממשלות המנדט, שלעתים לא העבירו מכתבים ליעדם בנימוקים שונים.

שטחי המנדט נבדלו מהקולוניות בכמה היבטים משמעותיים. הם לא היו קניינם של שליטיהם, ולפיכך לא היו תחת ריבונותם (הסוגיה מי הוא בדיוק הריבון באזורים אלה נדונה רבות ומעולם לא הוכררה באופן חד משמעי). על גבי הבד הממורט של מפת קיר מלפני מלחמת העולם השנייה, שנתלתה על קיר בית הספר היסודי שבו למדתי בשנות החמישים של המאה הקודמת, הופיעו ארץ ישראל וטנגנייקה שבאפריקה, בדומה לרוב חלקי העולם, כשהן צבועות בוורוד – כאילו השתייכו לאימפריה הבריטית. אולם הן לא השתייכו אליה. לפחות בעיקרון, שטחי המנדט לא הורשו להיטמע באימפריות. בפועל יפן, למשל, הפרה את העיקרון הזה בסוף שנות השלושים של המאה הקודמת, ביחס לאיים שהיו תחת המנדט שלה באוקיינוס השקט. אבל באותה עת היא כבר פרשה מחבר הלאומים והחלה במדיניות התפשטות ימית בחצי הכדור המזרחי, תוך קריאת תיגר על דעת הקהל העולמית, כך שאי אפשר היה להרתיעה.

שוב, שלא בדומה לקולוניות, שליטים לא יכלו להיפטר מהן כאוות נפשם, אם כי גם בנקודה זו גבר הריאל פוליטיק לעתים על הדקדקנות החוקית, כפי שהיה, למשל, במקרה של חבל אלכסנדרטה (אזור האטיי שבצפון-מערב סוריה) שהועבר מהצרפתים לתורכים בשנת 1939. פדרסן מכנה את המקרה 'הליך נקלה', שהיה 'כל כולו מעשה בלתי חוקי'. עד עצם היום הזה טוענים גם לאומנים תורכים וגם לאומנים סורים שהאזור שייך להם. גלריית הדמויות שאותן מתאר הספר בחיוניות רבה וזכות לתיאור ביד אמן של סופר. עם דמויות אלה נמנים המזכיר הכללי של חבר הלאומים, סר אריק דראמונד (Drummond), 'אריסטוקרט סקוטי גבוה ובעל עפעפיים שמוטים'; המרצה השוויצרי-אמריקני, ויליאם רפרד, ששימש כמנהל אגף המנדטים במזכירות חבר הלאומים בין השנים 1920-1924, 'אדם דוכי, גדול, חם ושנון'; ואת יושב ראש ועדת המנדטים, המרקזיז אלברטו תאודולי (Theodoli) מאיטליה, שבמותו השיבה אלמנתו בחריפות למכתב תנחומים שקיבלה מאחד מעמיתיו של בעלה במילים, 'זה זמן רב שאתה ואני, מסייה, היינו בלא ספק קורבנותיו מעוררי החמלה ביותר של המנוח'.

פדרסן כותבת על עוד דמויות מעניינות שפעלו בשולי ועדת המנדטים. אחת מהן בפרט, שמגיחה כאן באור שאיננה מורגלת לו, היא דמותו של סטודנט צעיר בהארורוד, שבתחילת שנות השלושים של המאה הקודמת כתב דוקטורט על טריטוריית טוגו, שהייתה נתונה תחת מנדט צרפתי: רלף באנץ' (Bunche), שמילא מאוחר יותר תפקיד מפתח בתיווך הסכמי שביתת הנשק בין ישראל למדינות ערב בשנת 1949 ובכינון שיטת הנאמנות של האומות המאוחדות, שהייתה יורשתה של שיטת המנדטים ונועדה לשפר כמה מפגמיה. בדומה לחבר הלאומים בכללו, גם שיטת המנדטים הייתה פרי הגותם של אישים בריטים בעלי נטיות מתקדמות, דוגמת לאונרד וולף ופיליפ נואל-בייקר (Noel-Baker). אין, אם

כן, תימה על כך שוועדת המנדטים שיקפה את ערכיהם ואת השקפתם של אימפריאליסטים בריטים ליברליים.

עם זאת, באורח מוזר (לאור התנהלותה המאוחרת יותר של איטליה בחבש) עמד תאודולי בשנת 1923, בתגובה על הריכוז הברוטלי של 'מרד הבונדלוורטים' בידי ממשלת המנדט (האזור היה תחת מנדט של דרום אפריקה לאחר מלחמת העולם הראשונה) בדרום-מערב אפריקה, על העיקרון ש'ראשונים במעלה בחשיבותם הם האינטרסים של הילידים, ואחריהם האינטרסים של הלבנים'. חרף כמה יוצאים מן הכלל (במיוחד ארץ ישראל), הייתה גישה זו לכלל המנחה של ועדת המנדטים, אף על פי שברוב המקרים לא הצליחה זו האחרונה לשכנע את מועצת חבר הלאומים לנקוט עמדה דומה, נטולת אינטרסים.

האישיות הבכירה ביותר בוועדת המנדטים רוב שנות קיומה היה סר פרדריק לוגרד (Lugard) היהיר, מושלה הכללי לשעבר של ניגריה, שהיה חבר בה משנת 1923 ועד 1936. חיבורו 'המנדט הכפול באפריקה הטרופית הבריטית' (*The Dual Mandate in British Tropical Africa*, 1922), ותמיכתו ב'שלטון עקיף', היה אחד הביטויים המשפיעים ביותר של האידאליזם האימפריאליסטי. פדרסן מפרשת את הספר הזה הן כתיאורי הן כ'מרשמי' (פרסקריפטיבי), ומראה שלוגרד מיזג את שיטת המנדטים עם דגם כללי של אימפריאליזם, המבוסס על שיטות עבודה שהוכחו כיעילות. פדרסן מכנה את הספר, 'ככל הנראה הגשת המועמדות לעבודה הארוכה ביותר בהיסטוריה'. נודעה לו השפעה עצומה לא רק על דור שלם של מנהלנים והוגים אימפריאליים, אלא גם על אופן חשיבתם של עמיתיו של לוגרד בוועדת המנדטים.

בדבריה פדרסן מתקרבת לגישתה האוהדת של מרג'רי פרהם (Perham) למדיניותו של לוגרד ולהשקפתו, בכיוגרפיה שכתבה אודותיו. אבל מאחר שיתרונות מרחק הזמן והיעדר המעורבות האישית עומדים לצדה, פדרסן יכולה להיטיב לבחון בקור רוח הן את חזונו הן את מגרעותיו. ככלל, תיאור הדבר שמכונה בפיה 'הרגע הלוגרדיאני' בהיסטוריה של שיטת המנדטים (שנותיה התיכונות: שלהי שנות העשרים וראשית שנות השלושים של המאה הקודמת) מאשש את טענתה של פרהם, שבשלב זה של הקריירה שלו הפך הארכי-אימפריאליסט הנודע לשמצה לתועמלן של בשורת שיתוף הפעולה הבינ-לאומי למען קידום של הילידים'.

מול הפטרנליזם הנאור של לוגרד מציבה פדרסן את השקפתו של חבר הוועדה הפורטוגלי, אלפרדו פריירה ד'אנדרדה (Freire d'Andrade). דוקטרינת 'השלטון העקיף' של לוגרד ה'חשיבה' 'רווחה' יותר מ'פיתוח', העדיפה לתחזק את המוסדות הילידיים והסתייגה מערבוב גזעי. הפורטוגלי התנגד לו בכל שלושת הנושאים הללו. פדרסן מסכמת את הפרוגרמה של לוגרד כ'פטרונית ואדנותית, מתקדמת מבחינה רטורית ומסיגה לאחור מבחינה פוליטית – הכול בעת ובעונה אחת'.

אם דמה חבר הלאומים לארגון האומות המאוחדות – במיוחד באופן שהדבר בא לידי ביטוי בפעולותיה של המועצה שלו – ושימש גם הוא כמכנה המשותף הנמוך ביותר של

יחסי הגומלין של פוליטיקת העוצמה בין חבריו, יכולה ועדת המנדטים להיחשב במידת מה למצפוננו של חבר הלאומים. האישה היחידה החברה בוועדה, הנורווגית ולנטין דנוויג (Dannevig), התייחסה – בניגוד לכמה מהאחרים – ברצינות לאחריותן של מעצמות המנדט להכין את הטריטוריות שעליהן הופקדו לשלטון עצמי. היא קידמה בנחישות את מימון ההוצאות החינוכיות שיקדמו את הילידים לסטנדרטים הנחוצים. במרבית המקרים ההיענות הייתה זניחה (ארץ ישראל הייתה, במידה מסוימת, היוצא מן הכלל במקרה זה). ממשלת מערב אפריקה הקציבה מאתיים ליש"ט לשנה לחינוכם של 100,000 אנשי מחוז אוכמבולנד (Ovamboland). דנוויג זעמה על הצהרותיו של נציג ממשלת דרום אפריקה, אריק לואו (Louw), שמאוחר יותר היה לשר בכיר בממשלתה של המפלגה הלאומית בראשותו של הנדריק פרווורד (Verwoerd): הבושמנים תושבי הטריטוריה, הסביר, הם 'גזע נחות ומידרדר, שחי על האדמה כמו חיות [...] ואיננו רגיש לא לחינוך ולא לציוויליזציה'. פדרסן דוחה את 'האשמתו הישנה של אלי כדורי (במסגרת גרסת בית צ'טהם) כי פקידים בריטים תמכו בעצמאות עיראקית מתוך עודף אידאליות ליברלי והונאה עצמית'. היא מצטטת פקיד קולוניאלי שאמר: 'אנו מטילים ספק גדול באמינותה של דעתנו [שהובעה פומבית], כאילו עיראק מוכנה להתקבל [לחבר הלאומים כמדינה ריבונית]', וסר קינהאן קורנווליס (Cornwallis), ה'יועץ' הבריטי למשרד הפנים העיראקי, גרס שנסיגה של הבריטים תביא לאנרכיה כמעט – כפי שאכן קרה בחלקים של המדינה והגיע לשיא במעשי הטבח באשורים לאחר הענקת העצמאות. חוסר האונים של ועדת המנדטים בטיפול במיעוטים הקביל לאי יכולתם של חבר הלאומים ושל המעצמות הגדולות לכפות הסכמים בנוגע למיעוטים על מדינות מזרח אירופיות באותה תקופה, שכמעט בכל מקום התעלמו מהם ו/או דחו אותם. פדרסן חושפת את תפקידה של גרמניה בדיוני ועדת המנדטים. בדומה לנציגי כמה חברות אחרות בוועדה – אם כי לא כולן – הגרמנים שנטלו חלק בוועדה בפרק הזמן הקצר שבו הייתה מדינתן חברה בחבר הלאומים, בין השנים 1926 עד 1933, נועצו בממשלתם ושיקפו נאמנה את מדיניותה, אף שלהלכה היו בעלי מעמד עצמאי. פדרסן מציינת כי עד קבלתן של גרמניה ושל רוסיה הסובייטית לחבר הלאומים לא היה זה 'חבר לאומים' בדיוק, כי אם 'חבר אימפריות'. בתקופתו של שר החוץ גוסטב שטרזמן (Stresemann) הייתה מדיניות הגרמנים ביחס לקולוניות שלהם לשעבר, שהיו כעת שטחי מנדט של חבר הלאומים, כמו גם לשטחי שלטונם בעבר במזרח אירופה, אמביוולנטית ואף דו פרצופית כלפי חוץ הם העמידו פני תומכים בשיטת המנדטים, אך בסתר ערגו להחזרתם של שטחי המנדט אל שלטונה של גרמניה.

באמצע שנות השלושים של המאה הקודמת התלכדו הרביזיוניזם הקולוניאלי הגרמני והפייסנות הליברלית הבריטית לזמן קצר. השיא היה ב'הצעה הקולוניאלית' של ראש הממשלה נוויל צ'מברליין בשנים 1937-1938. בין הפוליטיקאים הבריטים היו שהתייסרו מן ההצעה לתגמל התנהגות טובה מצדו של היטלר באירופה בשטחי קולוניות. שר המושבות, ויליאם אורמסבי-גור (Ormsby-Gore), אמר כי 'העולם הצבעוני כולו [...] ינטור טינה

עזה לרעיון שנמסור אוכלוסיות ילידים למעצמה אחרת'. בעקבות ליל הברדלח בנובמבר 1938 ביטא לוגרד חרדה מן האפשרות שמיליוני אפריקנים יועברו 'כמו בהמות' לידי מדינה 'שהפגינה אכזריות חסרת רחמים כזו כלפי אלה שהיא מחשיבה גזע נחות'. אוסטין צ'מברליין, שר החוץ לשעבר, הצהיר כבר בשנת 1936 בבית הנבחרים, כי אין להעביר את טריטוריות המנדט לידי אף גורם, למעט 'התושבים עצמם, כשיהיו מסוגלים למשול ולהגן על עצמם'. תוך רמיזה ברורה לגרמניה הוסיף השר: 'לא אוכל לשאת על כתפי את האשמה שכרוכה בהפקדת בן אנוש נוסף תחת חסותה של ממשלה, המונעת זכויות אזרח בשטחה- היא ומתושביה-שלה – והופכת אותם לצמיתים'. אבל בשנת 1938 כבר לא היה אוסטין צ'מברליין בין החיים, וכתפיו של אחיו היו אולי רחבות משלו. מהחרפה הזו ניצל, לפחות, רק הודות לחוסר עניין של ממש מצדו של היטלר ב'הצעה הקולוניאלית'. תחת זאת, כפי שמעירה פדרסן בחמיצות, 'אילץ צ'מברליין את הצ'כים למלא את תפקיד האפריקנים'.

להיסטוריונים שעניינם ארץ ישראל המנדטורית מספק הספר נקודת מבט מרעננת. במקום לעסוק באופן שבו נראו הדברים מלונדון או מירושלים, פדרסן בוחנת את נקודת המבט מז'נבה – le balcon de l'Europe, 'המרפסת של אירופה', כפי שנודעה באותם ימים. לאורך חלק ניכר מההיסטוריה של הוועדה שלטה בדיוניה בעיית ארץ ישראל. לפי חישוביה של פדרסן, 17 אחוז ממושביה הרשמיים הוקדשו לנושא – יותר מאשר לכל טריטוריה אחרת; לא פחות מ-43 אחוז מכלל העצומות שקיבלה הוועדה עסקו בארץ ישראל (41 אחוז נוספים עסקו באזורי המנדט של צרפת בסוריה ובלבנון).

בדברונן הציונים, ביקשו הבריטים את אישורו של חבר הלאומים, כפי שמציינת פדרסן, 'להעניק לגיטימציה למדיניות שאיננה פופולרית בקרב רוב התושבים המקומיים'. ואולם הם נוכחו כי 'מרגע שהוחל בתהליך בינאום, קשה היה לרסנו'.

בתחילה נדמתה הוועדה עוינת לציונות. סקירתה הראשונה, בשנת 1924, של העבודה שביצעה הממשלה בארץ ישראל, החרידה את וייצמן. אבל אחרי התחלה קשה זו הצליחו הציונים להפוך את הוועדה לבעלת ברית מהימנה. אכן, אליבא דפדרסן, תכנית 'הבית הלאומי היהודי', 'בשל המשיכה הרב ערכית שטמנה בחובה עבור המערב', נתפסה בהדרגה כעיקר מאמציו של חבר הלאומים. צלילתה של פדרסן למעמקי הארכיונים אפשרה לה להראות כיצד השיגו הציונים את ההישג הדיפלומטי ההירואי הזה. בנחישותם להפוך את הוועדה למכשיר בידיהם, השתמשו הציונים באמצעים הוגנים ולא הוגנים כאחד. וייצמן נתן דרור לכריזמה המרשימה שלו ולכוחות השכנוע שבהם ניחן והשפיע מהם על חברים מובילים בוועדה. הוא ביקר את לוגרד בביתו שבמחוז סארי (Surrey) והזמין את רפרד (בתפקידו כסגן הרקטור של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת ז'נבה) להשתתף בטקס הפתיחה החגיגית של האוניברסיטה העברית בירושלים בשנת 1925. הציונים ייסדו משרד קבוע בז'נבה, שבראשו עמד ויקטור יעקובסון 'החברותי והחביב'. אחרי מותו של זה האחרון בשנת 1934 תפס את מקומו נחום גולדמן, הגמיש לא פחות ממנו.

גם לאומנים ערבים מסוריה ומארץ ישראל פתחו משרדים בזנבה. אבל מאמצייהם היו לאל ועוררו חוסר סבלנות ולעג בקרב חברי הוועדה בשל מה שמרשל מרלין (Merlin), עמיתם הצרפתי, כינה 'נטייה לווכחנות, לאינטריגות ולהתאוונות' שאפיינה את אנשי המזרח. שיטות השכנוע שנקטו הציונים היו מעודנות יותר. עלה בידם 'להסתנן' למזכירות חבר הלאומים (כיצד בדיוק הצליחו בכך לא נאמר; אפשר, כמו במקרה של ממשלת המנדט בארץ ישראל, שהיה זה באמצעות 'שולמית ממרכזיית הטלפון'), וכך השיגו מידע פנימי יקר ערך על דיונים חשאיים כמו גם עותקים מוקדמים של טיוטות דו"חות.

בשנות השלושים של המאה הקודמת, מוסיפה פדרסן וטוענת, 'מחויבותה ההולכת ומעמיקה של הוועדה לפרשנות ציונית בעיקרה של מדיניות המנדט, בדיוק בשעה שהמדיניות הבריטית התקדמה בכיוון ההפוך, תקעה טריז בין בריטניה ובין הוועדה, ועם הזמן גם בין בריטניה ובין השיטה שבמידה רבה היא־עצמה יצרה'.

כבר בשנת 1930 חזה ארנולד טוינבי את סוף המעשה האומלל, כשאמר לקהל מאזינים בבית צ'טהם שהשאלה האמתית המצפה לבריטניה בארץ ישראל היא אם, כשתעזוב את המקום, 'אי שם בשנות הארבעים', תשאיר אחריה חבל ארץ שְלו או אם 'תמעד בדרכה החוצה משם בכאוס ובקולון, ברומה לאופן בו עזבו הצרפתים את קיליקיה (Cilicia) ב־1920 או זה שבו עזבו היוונים את איזמיר ב־1922'.

בכמה סוגיות מציעה פדרסן בחינה מחדש או שופכת אור נוסף על ההיסטוריה המקובלת של המנדט בארץ ישראל או מידע סותר לזה הקיים בהיסטוריה זו. כך, למשל, היא בוחנת את הרקע לפניית הפרסה במדיניות הבריטית בשנת 1930, בעקבות הספר הלבן של פספילה, שהציונים ראו בו נסיגה מהצהרת בלפור. ועדת המנדטים מתחה ביקורת על הבריטים, על שנתפסו כמי שהניחו לאלים הערבים לשנות את עמדתם. דו"ח הוועדה למועצת חבר הלאומים עוררה את זעמו של משרד המושבות, ואחד מפקידיו כינה אותו 'מתקפה הרסנית ומרושעת על הממשלה הבריטית'. מכתבו של ראש הממשלה לחיים וייצמן בפברואר 1931, בו נסוג למעשה ממדיניות הספר הלבן, יוחס לעבודת שתדלנות יעילה של וייצמן, אך פדרסן טוענת כי 'התככים בזנבה עשו גם הם את שלהם'. באורח דומה היא זוקפת לחובתה של ועדת המנדטים חלק באחריות להחלטה הבריטית משנת 1937 לזנוח את תכנית החלוקה בארץ ישראל שהציעה הוועדה המלכותית (ועדת פיל), שהתקבלה מוקדם יותר בממשלה. עם זאת, אני מעט ספקן בעניין זה: בשני המקרים מראה פדרסן שביקורת ועדת המנדטים הרגיזה את הממשלה, אבל באף אחד מהם היא לא מצליחה להוכיח שהרחשים מזנבה מילאו תפקיד משמעותי בסדיקת נחישותה של הממשלה הבריטית.

בישיבתה האחרונה של ועדת המנדטים בדצמבר 1939, תהה רפרד אם שטחי המנדט יוכלו להיחשב כאילו הם ב'מלחמה' לצד אדוניהם. בריטניה וצרפת דחו רעיונות מעין אלה. תוך דילוג ברוטלי מעל למשוכות משפטיות, רתמו השתיים את משאבי השטחים שתחת חסותן, לרבות ארץ ישראל, למאמצי המלחמה כאילו היו אלה מושבות.

הציונים היו אסירי תודה לוועדת המנדטים. בשנת 1949 ביקר רפאד בישראל ושהה אצל וייצמן ברחובות. אף שהתפכח מאשליות נוכח מה שראו עיניו בעולם של אחרי המלחמה, הצהיר רפרד כי כלפי ישראל, שלהקמתה תרם מעט, תחושתו 'חריגה למדי, ואכן, כמעט שמחה באופן א־נורמלי'.

מחקר יוצא דופן זה, על האפרט המרשים שנלווה לו, הוא גם יצירה ספרותית ברמה גבוהה. מבלי להקריב דבר מהסטנדרטים האינטלקטואליים מצליחה פדרסן להימנע מהעגה ומהז'רגון המשחיתים חלק ניכר כל כך מהכתיבה האקדמית על האימפריאליזם. היא מציעה מידע חדש ומרתק על היבטים רבים של היחסים הבין־לאומיים בתקופה שבין שתי מלחמות העולם כמו גם על ההיסטוריה של כל אחת מטריטוריות המנדט, ועל זו של ארץ ישראל במיוחד. מטרתה המוצהרת של המחברת – 'לערוך ניתוח אנטומי [...] של מערכת המצויה בתנועה' – הושגה באורח נפלא.

תורגם על ידי מיכל כהן.